

Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (första avdelningen)

den 20 april 2023*

”Begäran om förhandsavgörande – Konkurrens – Vertikala konkurrensbegränsningar – Artikel 101.1 och 101.2 FEUF – Effektivitetsprincipen – Förordning (EG) nr 1/2003 – Artikel 2 – Direktiv 2014/104/EU – Artikel 9.1 – Bindande verkan av de nationella konkurrensmyndigheternas slutliga beslut om en överträdelse av konkurrenslagstiftningen – Tillämpning i tidsmässigt och materiellt hänseende – Talan om skadestånd och ogiltighet på grund av överträdelser av unionens konkurrenslagstiftning”

I mål C-25/21,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Juzgado de lo Mercantil nº 2 de Madrid (Handelsdomstol nr 2 i Madrid, Spanien) genom beslut av den 30 november 2020, som inkom till domstolen den 15 januari 2021, i målet

ZA,

AZ,

BX,

CV,

DU,

ET

mot

Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA,

meddelar

DOMSTOLEN (första avdelningen),

sammansatt av avdelningsordföranden A. Arabadjiev (referent), samt domarna P.G. Xuereb, A. Kumin, N. Wahl och I. Ziemele,

generaladvokat: G. Pitruzzella,

* Rättegångsspråk: spanska.

justitiesekreterare: förste handläggaren M. Ferreira,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 19 maj 2022,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- ZA, AZ, BX, CV, DU och ET, genom A. Hernández Pardo, I. Sobrepera Millet och L. Ruiz Ezquerra, abogados,
- Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA, genom P. Arévalo Nieto, Requeijo Pascua och M. Villarrubia García, abogados,
- Spaniens regering, genom L. Aguilera Ruiz, i egenskap av ombud,
- Europeiska kommissionen, genom F. Jimeno Fernández och C. Urraca Caviedes, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 8 september 2022 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 101.2 FEUF och rådets förordning (EG) nr 1/2003 av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna [101 och 102 FEUF] (EGT L 1, 2003, s. 1).
- 2 Begäran har framställts i ett mål mellan ZA, AZ, BX, CV, DU och ET (nedan gemensamt kallade KN:s arvingar) å ena sidan, och Repsol Comercial de Productos Petrolíferos SA (nedan kallat Repsol) å den andra, angående en talan om ogiltighet av de avtal som KN:s arvingar ingått med Repsol, och om ersättning för de skador som de påstår sig ha lidit till följd av dessa avtal.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

Förordning nr 1/2003

- 3 I artikel 2 i förordning nr 1/2003, med rubriken ”Bevisbörda”, föreskrivs följande:

”Vid alla nationella förfaranden eller gemenskapsförfaranden för tillämpning av artiklarna [101 och 102 FEUF] skall bevisbördan åvila den part eller myndighet som gör gällande att artikel [101.1] eller artikel [102 FEUF] har överträtts. Det företag eller den företagssammanslutning som åberopar att bestämmelserna i artikel [101.3 FEUF] är uppfyllda skall ha bevisbördan för att villkoren i den punkten är uppfyllda.”

Direktiv 2014/104/EU

- 4 I skäl 34 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/104/EU av den 26 november 2014 om vissa regler som styr skadeståndstalan enligt nationell rätt för överträdelse av medlemsstaternas och Europeiska unionens konkurrensrättsliga bestämmelser (EUT L 349, 2014, s. 1) anges följande:

”För att säkerställa att [Europeiska] kommissionen och de nationella konkurrensmyndigheterna tillämpar artiklarna 101 och 102 [FEUF] på ett ändamålsenligt och konsekvent sätt krävs en gemensam strategi i hela [Europeiska] unionen vad gäller inverkan av nationella konkurrensmyndigheters slutliga överträdelsebeslut på en ny skadeståndstalan. Dessa beslut antas först sedan kommissionen enligt artikel 11.4 i förordning (EG) nr 1/2003 har underrättats om det planerade beslutet, eller, i avsaknad av sådant, andra handlingar av vilket den planerade åtgärden framgår, och om kommissionen inte automatiskt har fråntagit de nationella konkurrensmyndigheterna deras behörighet genom att inleda ett förfarande enligt artikel 11.6 i den förordningen. Kommissionen bör säkerställa enhetlig tillämpning av unionens konkurrensrätt genom att bilateralt och inom ramen för Europeiska konkurrensnätverket ge de nationella konkurrensmyndigheterna vägledning. För att förbättra den rättsliga förutsebarheten, undvika inkonsekvens vid tillämpningen av artiklarna 101 och 102 [FEUF], åstadkomma ökad effektivitet och smidigare förfaranden vid skadeståndstalan och främja den inre marknadens funktion för företag och konsumenter bör ett fastställande i ett slutligt beslut som fattats av en nationell konkurrensmyndighet eller en överprövningsdomstol att en överträdelse av artikel 101 eller 102 i [FEUF] begåtts inte bli föremål för en ny talan i en senare skadeståndstalan. Därför bör ett sådant fastställande anses vara ett faktum som inte kan vederläggas vid skadeståndstalan som väckts i den nationella konkurrensmyndighetens eller överprövningsdomstolens medlemsstat i samband med den överträdelsen. Den verkan som följer av fastställandet bör dock endast omfatta överträdelsens art och dess fastställda materiella, personliga och territoriella tillämpningsområde samt dess tidsmässiga räckvidd som fastslagits av en konkurrensmyndighet eller en överprövningsdomstol inom ramen för dess behörighet. Om det i ett beslut har slagits fast att nationell konkurrensrätt överträds i fall där unionens konkurrensrätt och nationell konkurrensrätt tillämpas parallellt i samma mål, ska den överträdelsen också anses vara ett faktum som inte kan vederläggas.”

- 5 I artikel 1 i detta direktiv, med rubriken ”Syfte och tillämpningsområde”, föreskrivs följande:

”1. I detta direktiv anges vissa regler som är nödvändiga för att säkerställa att en person som har lidit skada till följd av ett företags eller en företagssammanslutnings överträdelse av konkurrensrätten effektivt kan utöva sin rätt att kräva full ersättning för denna skada från företaget eller företagssammanslutningen. Vidare fastställs regler som främjar en sund konkurrens på den inre marknaden och undanröjer hinder för den inre marknadens funktion genom att säkerställa ett likvärdigt skydd inom hela unionen för alla som har lidit sådan skada.

2. I detta direktiv fastställs regler som samordnar konkurrensmyndigheternas tillämpning av konkurrensreglerna och tillämpningen av de reglerna i fall av skadeståndstalan vid nationella domstolar.”

- 6 I artikel 9 i detta direktiv, med rubriken ”Verkan av nationella beslut”, anges följande:

”1. Medlemsstaterna ska se till att en överträdelse av konkurrensrätten som en nationell konkurrensmyndighet eller en överprövningsdomstol har slagit fast i ett slutligt beslut ska anses

vara ett faktum som inte kan vederläggas vid skadeståndstalan som väcks vid deras nationella domstolar enligt artikel 101 eller 102 [FEUF] eller nationell konkurrensrätt.

2. Medlemsstaterna ska se till att, om ett slutligt beslut som avses i punkt 1 antas i en annan medlemsstat, det slutliga beslutet i enlighet med nationell rätt får ges in till deras nationella domstolar som åtminstone prima facie-bevis för att en överträdelse av konkurrensrätten ägt rum och i förekommande fall får bedömas tillsammans med alla andra bevis som parterna lagt fram.

3. Denna artikel påverkar inte de rättigheter och skyldigheter som avses i artikel 267 [FEUF].”

7 I artikel 21 i samma direktiv, med rubriken ”Införlivande”, föreskrivs följande i punkt 1:

”Medlemsstaterna ska sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa detta direktiv senast den 27 december 2016. De ska genast överlämna texten till dessa bestämmelser till kommissionen.

När en medlemsstat antar dessa bestämmelser ska de innehålla en hänvisning till detta direktiv eller åtföljas av en sådan hänvisning när de offentliggörs. Närmare föreskrifter om hur hänvisningen ska göras ska varje medlemsstat själv utfärda.”

8 I artikel 22 i samma direktiv, med rubriken ”Tillämplighet i tiden”, föreskrivs följande:

”1. Medlemsstaterna ska säkerställa att de nationella bestämmelser som antas i enlighet med artikel 21 i syfte att följa de materiella bestämmelserna i detta direktiv inte ska tillämpas retroaktivt.

2. Medlemsstaterna ska säkerställa att de nationella bestämmelser som antas i enlighet med artikel 21, utöver de bestämmelser som avses i punkt 1, inte ska tillämpas på skadeståndstalan som väckts vid en nationell domstol före den 26 december 2014.”

Spansk rätt

9 Artikel 75.1 i Ley 15/2007 de Defensa de la Competencia (lag 15/2007 om konkurrensskydd) av den 3 juli 2007 (BOE nr 159 av den 4 juli 2007, s. 28848), i dess lydelse enligt Real Decreto-ley 9/2017, por el que se transponen directivas de la Unión Europea en los ámbitos financiero, mercantil y sanitario, y sobre el desplazamiento de trabajadores (kungligt lagdekret 9/2017 om införlivande av Europeiska unionens direktiv på finans-, handels- och hälsoområdet och om utstationering av arbetstagare), av den 26 maj 2017 (BOE nr 126 av den 27 maj 2017, s. 42820) föreskrivs följande:

”En överträdelse av konkurrensrätten som en spansk konkurrensmyndighet eller en spansk överprövningsdomstol har fastställt i ett slutligt beslut ska anses vara ett faktum som inte kan vederläggas inom ramen för en skadeståndstalan vid en spansk domstol.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

10 KN:s arvingar äger en bensinstation som KN byggt. Under perioden 1987–2009 ingick KN eller KN:s arvingar å ena sidan, och Repsol å den andra, flera exklusiva avtal om bränsleförsörjning.

- 11 Det framgår av beslutet om hänskjutande att de två första avtalen, som ingicks den 1 juli 1987 respektive den 1 februari 1996, var "återförsäljningsavtal", varvid äganderätten till det bränsle som Repsol levererade övergick till KN eller hans arvingar så snart det hade pumpats över till bensinstationens tank. Enligt dessa båda avtal skulle bensinstationsinnehavaren erhålla ersättning i form av en provision som vederbörande kunde tillämpa på det detaljhandelspris på bränsle som rekommenderades av Repsol.
- 12 Den 27 april 1999 ingav Asociación de Propietarios de Estaciones de Servicio y Unidades de Suministro de Andalucía (sammanslutning av innehavare av bensinstationer och försörjningsenheter i Andalusien, Spanien) ett klagomål till de behöriga myndigheterna mot ett flertal raffinaderier, däribland Repsol, för att ha åsidosatt nationell och gemenskapsrättslig konkurrenslagstiftning.
- 13 Genom ett beslut av den 11 juli 2001 (nedan kallat 2001 års beslut) konstaterade Tribunal de Defensa de la Competencia (Konkurrensdomstolen, Spanien) att Repsol hade åsidosatt konkurrenslagstiftningen genom att inom ramen för sina avtalsförhållanden med vissa spanska bensinstationer ha fastställt detaljhandelspriserna för bränsle. Nämnda domstol ålade Repsol att upphöra med överträdelsen.
- 14 Detta beslut, vars giltighet ifrågasattes av Repsol, fastställdes genom en dom av Audiencia Nacional (Centrala specialdomstolen, Spanien) av den 11 juli 2007. Repsol överklagade denna dom till Tribunal Supremo (Högsta domstolen, Spanien), som genom dom av den 17 november 2010 ogillade överklagandet. Följaktligen vann 2001 års beslut laga kraft.
- 15 Den 22 februari 2001, den 22 februari 2006, respektive den 17 juli 2009, ingick KN:s arvingar ytterligare tre avtal med Repsol. Dessa avtal var också återförsäljningsavtal, med innebörden att arvingarna åtog sig att köpa bränsle uteslutande från Repsol.
- 16 Comisión Nacional de la Competencia (Nationella konkurrensmyndigheten, Spanien) genomförde en utredning och antog till följd därav, den 30 juli 2009, ett beslut (nedan kallat 2009 års beslut) varigenom vissa raffinaderier, däribland Repsol, påfördes sanktioner för att indirekt ha fastställt de berörda bensinstationernas detaljhandelspris på bränsle. Myndigheten konstaterade att Repsol hade åsidosatt artikel 81.1 EG (sedermera artikel 101.1 FEUF) och artikel 1 i Ley 16/1989 de Defensa de la Competencia (lag 16/1989 om konkurrenskydd), av den 17 juli 1989 (BOE nr 170, av den 18 juli 1989, s. 22747).
- 17 2009 års beslut blev föremål för en talan om ogiltigförklaring, men fastställdes genom två domar av Tribunal Supremo (Högsta domstolen) av den 22 maj respektive den 2 juni 2015, och vann laga kraft.
- 18 Inom ramen för ett tillsynsförfarande antog konkurrensmyndigheten tre beslut där den konstaterade att Repsol hade åsidosatt konkurrenslagstiftningen ända till år 2019.
- 19 På grundval av 2001 och 2009 års beslut och med stöd av artikel 101.2 FEUF, väckte KN:s arvingar under dessa omständigheter talan vid Juzgado de lo Mercantil nº 2 de Madrid (Handelsdomstol nr 2 i Madrid, Spanien), som också är den hänskjutande domstolen. Inom ramen för denna talan yrkade KN:s arvingar dels att nyssnämnda domstol skulle fastställa att de avtal som ingåtts med Repsol var ogiltiga av det skälet att Repsol, i strid med artikel 101.1 FEUF, hade fastställt

detaljhandelspriset på det aktuella bränslet, dels att de skulle tilldömas skadestånd för den skada som de påstods sig ha lidit till följd av dessa avtal. Till stöd för sin talan och för att styrka den aktuella överträdelsen har KN:s arvingar åberopat 2001 och 2009 års beslut.

- 20 Den hänskjutande domstolen har för det första påpekat att enligt artikel 2 i förordning nr 1/2003 åvilar bevisbördan för en överträdelse av artikel 101 FEUF den part som har gjort en sådan överträdelse gällande.
- 21 För det andra har nämnda domstol påpekat att det följer av artikel 9.1 i direktiv 2014/104 att inom ramen för en skadeståndstalan som väckts till följd av ett slutligt beslut av en nationell konkurrensmyndighet, kan sökanden i princip fullgöra sin bevisbörda vad gäller förekomsten av en överträdelse genom att visa att konkurrensmyndighetens beslut avser det aktuella avtalsförhållandet.
- 22 Av nationell rättspraxis följer emellertid att ett slutligt beslut av en nationell konkurrensmyndighet inte har någon bindande verkan inom ramen för en talan om ogiltighet enligt artikel 101.2 FEUF, såsom den talan som väckts av KN:s arvingar, om det inte visas att den överträdelse som konstaterats i beslutet och den påstådda överträdelse som är föremål för talan är desamma och att det är sökanden och inte någon annan som har lidit förfång av denna överträdelse.
- 23 Det är således nödvändigt att göra en individuell bedömning av det avtalsförhållande som är föremål för tvisten, och att visa att det är just sökanden, som driver en bensinstation, och inte någon annan som har drabbats av prissättningen.
- 24 Den hänskjutande domstolen har preciserat att det följer av nationell rättspraxis att när den överträdelse som konstaterats i ett slutligt beslut av en nationell konkurrensmyndighet och den överträdelse som är föremål för en talan om ogiltighet enligt artikel 101.2 FEUF inte sammanfaller, utgör beslutet inte ens ett indicium på att det skett en överträdelse av konkurrenslagstiftningen.
- 25 För att kunna utverka ett beslut med fastställelse av att de avtal som är aktuella i det nationella målet är ogiltiga måste KN:s arvingar på nytt lägga fram den bevisning som återfinns i den administrativa ärendeakten och som den nationella konkurrensmyndigheten analyserat inom ramen för sin prövning.
- 26 I detta sammanhang anser den hänskjutande domstolen att om den nationella konkurrensmyndighetens slutliga beslut inte ges någon som helst bindande verkan, skulle det resultera i att avtal som strider mot artikel 101 FEUF fortsatt anses vara giltiga.
- 27 Enligt den hänskjutande domstolen måste KN:s arvingar lyckas visa att dessa avtal i tidsmässigt och territoriellt hänseende motsvarar de förfaranden som de nationella konkurrensmyndigheterna har ingripit mot i sina slutliga beslut och den typ av avtal som myndigheterna har analyserat, för att de ska anses ha uppfyllt sin bevisbörda enligt artikel 2 i förordning nr 1/2003, och följaktligen anses ha styrkt förekomsten av den överträdelse av artikel 101 FEUF som är föremål för deras talan.

28 Mot denna bakgrund beslutade Juzgado de lo Mercantil no 2 de Madrid (Handelsdomstol nr 2 i Madrid) att förklara målet vilande och ställa följande tolkningsfrågor till EU-domstolen:

- ”1) Om sökanden styrker att dennes avtalsförhållande med Repsol om exklusiva försäljningsrättigheter och rätt att använda leverantörens varumärke (mot provision eller genom direktförsäljning med referenspris-återförsäljning med rabatt) omfattas av det geografiska område och den tidsperiod som den nationella konkurrensmyndigheten har granskat, påverkas detta avtalsförhållande då av Tribunal de Defensa de la Competencias (Handelsdomstolens ...) beslut av den 11 juli 2001 (ärende 490/00 REPSOL) eller av [den nationella konkurrensmyndighetens] beslut av den 30 juli 2009 (ärende 652/07 REPSOL/CEPSA/BP), och anses de krav i fråga om bevisbördan som uppställs i artikel 2 i förordning nr 1/2003 vara uppfyllda på grundval av dessa beslut?
- 2) För det fall att den första frågan ska besvaras jakande och det i förevarande fall har styrkts att avtalsförhållandet påverkas av Tribunal de Defensa de la Competencias (Handelsdomstolens ...) beslut av den 11 juli 2001 (ärende 490/00 REPSOL) eller av [den nationella konkurrensmyndighetens] beslut av den 30 juli 2009 (ärende 652/07 REPSOL/CEPSA/BP), måste följderna därav bli att avtalet är ogiltigt i enlighet med artikel 101.2 FEUF?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första frågan

Inledande synpunkter

- 29 Den hänskjutande domstolen har hänvisat till direktiv 2014/104 och särskilt till dess artikel 9.1. Denna bestämmelse kan emellertid endast vara relevant för utgången i det nationella målet om tvisten i materiellt och tidsmässigt hänseende omfattas av direktivets materiella och tidsmässiga tillämpningsområde.
- 30 Vad gäller det materiella tillämpningsområdet för artikel 9 i direktiv 2014/104 ska det noteras att det framgår av direktivets titel och dess artikel 1, med rubriken ”Syfte och tillämpningsområde”, att det fastställer vissa regler för en skadeståndstalan som väcks på nationell nivå för överträdelser av medlemsstaternas och unionens konkurrensrättsliga regelverk.
- 31 Härav följer att det materiella tillämpningsområdet för direktiv 2014/104, inbegripet för dess artikel 9, är begränsat till talan om skadestånd på grund av överträdelser av konkurrensreglerna och omfattar således inte andra typer av talan om överträdelser av konkurrensrättsliga bestämmelser, såsom exempelvis en talan om ogiltighet enligt artikel 101.2 FEUF.
- 32 Härav följer att den talan om ogiltighet som KN:s arvingar väckt med stöd av artikel 101.2 FEUF inte omfattas av det materiella tillämpningsområdet för direktiv 2014/104.
- 33 Vad gäller frågan huruvida artikel 9.1 i direktivet är tillämplig i tiden på den skadeståndstalan som väckts av KN:s arvingar, erinrar domstolen om att för att avgöra huruvida direktivets bestämmelser är tillämpliga i tiden ska det för det första fastställas om den aktuella bestämmelsen är en materiell bestämmelse eller ej (dom av den 22 juni 2022, Volvo och DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, punkt 38).

- 34 För det fall att artikel 9.1 i direktiv 2014/104 ska anses utgöra en ”materiell bestämmelse”, och med hänsyn till att det i förevarande fall är utrett att direktivet införlivades med spansk rätt fem månader efter det att den frist som föreskrivs i artikel 21 i direktivet hade löpt ut, eftersom kungligt lagdekret 9/2017 om införlivande av direktivet trädde i kraft den 27 maj 2017, ska det för det andra prövas huruvida den aktuella situationen, i den mån den inte kan anses vara ny, fullbordades före utgången av fristen för införlivande av detta direktiv, eller om den har fortsatt att ha verkningar sedan denna frist löpt ut (se, för ett liknande resonemang, dom av den 22 juni 2022, Volvo och DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, punkterna 42 och 48).
- 35 Om bestämmelsen däremot anses vara en ”handläggningsregel”, är den tillämplig på det aktuella rättsförhållandet från och med den dag då den trädde i kraft (se, för ett liknande resonemang, dom av den 3 juni 2021, Jumbocarry Trading, C-39/20, EU:C:2021:435, punkt 28).
- 36 Vad inledningsvis gäller frågan huruvida artikel 9.1 i direktiv 2014/104 är en materiell bestämmelse eller ej, ska det erinras om att det följer av lydelsen i denna bestämmelse att medlemsstaterna ska se till att en överträdelse av konkurrensrätten som en nationell konkurrensmyndighet eller en överprövningsdomstol har slagit fast i ett slutligt beslut ska anses vara ett faktum som inte kan vederläggas vid en skadeståndstalan som väcks vid deras nationella domstolar med stöd av artikel 101 eller artikel 102 FEUF, eller nationell konkurrensrätt.
- 37 Det framgår av ordalydelsen i nämnda bestämmelse att slutliga beslut av en nationell konkurrensmyndighet eller, i förekommande fall, beslut av en överprövningsdomstol, i vilka överträdelser av konkurrensrätten har konstaterats, ges en bindande verkan vid en skadeståndstalan vid en domstol i samma medlemsstat som den där denna myndighet utövar sin behörighet.
- 38 Genom artikel 9.1 i direktiv 2014/104 uppställs således en icke motbevisbar presumtion för att det föreligger en överträdelse av konkurrensrätten.
- 39 Eftersom det av domstolens rättspraxis framgår att information om förekomsten av en överträdelse av konkurrensrätten, förekomsten av en skada, orsakssambandet mellan skadan och överträdelsen samt upphovsmannens identitet ingår bland de nödvändiga uppgifter som den skadelidande måste förfoga över för att kunna väcka skadeståndstalan (se, för ett liknande resonemang, dom av den 22 juni 2022, Volvo och DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, punkt 60), kan det konstateras att artikel 9.1 i direktiv 2014/104 hänför sig till förekomsten av ett av de rekvisit som ska vara uppfyllda för att utomobligatoriskt skadeståndsansvar för överträdelser av konkurrenslagstiftningen ska aktualiseras, vilket innebär att denna bestämmelse ska anses utgöra en materiell bestämmelse, vilket även generaladvokaten har påpekat, i punkt 64 i sitt förslag till avgörande.
- 40 Artikel 9.1 i direktiv 2014/104 är således en materiell bestämmelse i den mening som avses i artikel 22.1 i samma direktiv.
- 41 Såsom framgår av punkt 34 ovan ska det, för att fastställa den tidsmässiga tillämpligheten av artikel 9.1 i direktiv 2014/104, för det andra prövas om den aktuella situationen fullbordades före utgången av fristen för införlivande av detta direktiv, eller om den har fortsatt att ha verkningar även efter det att denna frist löpt ut.

- 42 I detta avseende ska hänsyn tas till beskaffenheten och funktionssättet hos artikel 9.1 i direktiv 2014/104 (se, för ett liknande resonemang, dom av den 22 juni 2022, Volvo och DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, punkterna 49 och 100).
- 43 Såsom framgår av punkt 38 ovan inför denna bestämmelse en presumtion för att en överträdelse av konkurrensrätten som har konstaterats i ett slutligt beslut av en nationell konkurrensmyndighet eller i ett beslut av en överprövningsdomstol anses vara ovedersäglig inom ramen för en skadeståndstalan som väckts – till följd av att en överträdelse av konkurrensrätten har konstaterats i ett sådant beslut – vid en domstol i samma medlemsstat som den där denna myndighet eller denna domstol utövar sin behörighet.
- 44 Eftersom unionslagstiftaren har slagit fast att den omständighet som gör det möjligt att anse att den aktuella överträdelsen har styrkts på ett sätt som inte kan motbevisas inom ramen för en skadeståndstalan är tidpunkten då det aktuella beslutet vann laga kraft, ska det prövas huruvida denna tidpunkt inföll innan fristen för införlivande av direktiv 2014/104 löpte ut, eftersom direktivet inte införlivades med spansk rätt inom den föreskrivna fristen.
- 45 I förevarande fall framgår det av handlingarna i målet att 2001 års beslut vann laga kraft genom Tribunal Supremos (Högsta domstolen) dom av den 17 november 2010. 2009 års beslut vann laga kraft genom Tribunal Supremos (Högsta domstolen) domar av den 22 maj, respektive den 2 juni 2015. Dessa beslut vann således laga kraft innan fristen för införlivande av direktiv 2014/104 löpt ut. Detta innebär att den situation som är i fråga i det nationella målet anses vara fullbordad.
- 46 Mot bakgrund av artikel 22.1 i direktiv 2014/104 finner domstolen följaktligen att artikel 9.1 i direktivet inte är tillämplig i tiden (*ratione temporis*) inom ramen för en skadeståndstalan som väckts till följd av nationella konkurrensmyndigheters beslut som vunnit laga kraft innan fristen för införlivande av direktivet löpt ut.
- 47 Under dessa omständigheter ska den nationella lagstiftningen, såsom den tolkats av behöriga nationella domstolar, prövas särskilt mot bakgrund av artikel 101 FEUF, såsom den genomförts genom artikel 2 i förordning nr 1/2003.

Prövning i sak

- 48 Den hänskjutande domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida artikel 101 FEUF, såsom den har genomförts genom artikel 2 i förordning nr 1/2003 och tolkad mot bakgrund av effektivitetsprincipen, ska tolkas så, att en överträdelse av konkurrensrätten som konstaterats i ett beslut av en nationell konkurrensmyndighet, vilket har varit föremål för en talan om ogiltigförklaring vid behöriga nationella domstolar men som bekräftats av dessa domstolar och således vunnit laga kraft, ska anses styrkt från sökandens sida både inom ramen för en talan om ogiltighet enligt artikel 101.2 FEUF och inom ramen om en skadeståndstalan till följd av en överträdelse av artikel 101 FEUF till dess att motsatsen bevisats, med den innebörden att bevisbördan enligt nyssnämnda artikel 2 övergår på svaranden, förutsatt att den tidsmässiga och geografiska räckvidden av den påstådda överträdelse som är föremål för talan sammanfaller med räckvidden för den överträdelse som konstaterades i detta beslut.
- 49 Härvidlag ska det noteras att det av fast rättspraxis följer att unionsrätten, på samma sätt som den medför skyldigheter för enskilda, också är avsedd att skapa rättigheter som blir en del av deras rättsliga arv. Dessa rättigheter uppkommer inte enbart då detta uttryckligen sägs i fördragen,

utan även på grund av de skyldigheter som fördragen på ett väl angivet sätt ålägger såväl de enskilda som medlemsstaterna och unionens institutioner (dom av den 11 november 2021, Stichting Cartel Compensation och Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, punkt 47 och där angiven rättspraxis).

- 50 Det ska även erinras om att artiklarna 101.1 och 102 FEUF har direkt effekt i förhållanden mellan enskilda och ger rättigheter för enskilda som de nationella domstolarna är skyldiga att skydda (dom av den 14 mars 2019, Skanska Industrial Solutions m.fl., C-724/17, EU:C:2019:204, punkt 24).
- 51 Den fulla verkan av dessa bestämmelser, och särskilt den ändamålsenliga verkan av de förbud som stadgas där, skulle undergrävas om inte var och en kunde begära ersättning för en skada som denne orsakats av ett avtal eller ett förfarande som kan begränsa eller snedvrیدا konkurrensen (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 mars 2019, Skanska Industrial Solutions m.fl., C-724/17, EU:C:2019:204, punkt 25, och dom av den 28 mars 2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, punkt 39).
- 52 En talan om skadestånd för överträdelse av unionens konkurrensregler som väcks vid de nationella domstolarna säkerställer nämligen den fulla verkan av artikel 101 FEUF, däribland den ändamålsenliga verkan av förbudet i punkt 1 i samma artikel, och förstärker således den verkningfulla karaktären av unionens konkurrensregler, eftersom en dylik talan kan avskräcka från sådana, ofta hemliga, överenskommelser eller förfaranden som kan begränsa eller snedvrیدا konkurrensen (se, för ett liknande resonemang, dom av den 11 november 2021, Stichting Cartel Compensation och Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, punkt 50 och där angiven rättspraxis).
- 53 Såsom generaladvokaten har påpekat i punkt 82 i sitt förslag till avgörande, gäller detsamma för en talan om ogiltighet som väckts med stöd av artikel 101.2 FEUF.
- 54 Följaktligen har var och en rätt att inför domstol åberopa att artikel 101.1 FEUF har åsidosatts och därmed göra gällande att ett avtal eller ett beslut som är förbjudet enligt denna bestämmelse är ogiltigt i enlighet med artikel 101.2 FEUF, liksom att begära ersättning för uppkommen skada när det föreligger ett orsakssamband mellan nämnda skada och detta avtal eller beslut (se, dom av den 11 november 2021, Stichting Cartel Compensation och Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, punkt 49 och där angiven rättspraxis).
- 55 Såsom framgår av fast rättspraxis ankommer det på de nationella domstolarna, vilka inom ramen för sin behörighet ska tillämpa unionsrättsliga bestämmelser, att säkerställa inte bara att dessa bestämmelser ges full verkan, utan också att skydda de rättigheter som enskilda har tillerkänts genom dessa bestämmelser. Det åvilar dessa domstolar att säkerställa det rättsliga skydd för enskilda som följer av de unionsrättsliga bestämmelsernas direkta effekt (dom av den 11 november 2021, Stichting Cartel Compensation och Equilib Netherlands, C-819/19, EU:C:2021:904, punkt 52 och där angiven rättspraxis).
- 56 I detta sammanhang ska det erinras om att det följer av artikel 2 i förordning 1/2003 att vid alla nationella förfaranden för tillämpning av artiklarna 101 och 102 FEUF, oavsett om det rör sig om nationella förfaranden eller unionsförfaranden, ska bevisbördan åvila den part eller myndighet som gör gällande att artikel 101.1 eller artikel 102 FEUF har åsidosatts.

- 57 Artikel 2 i förordning nr 1/2003 reglerar visserligen uttryckligen frågan om bevisbördan, inbegripet i situationer där – såsom i det nu aktuella fallet – en talan har väckts om ogiltighet enligt artikel 101.2 FEUF och/eller om skadestånd för en överträdelse av konkurrensrätten till följd av ett slutligt beslut av en nationell konkurrensmyndighet, men det förhåller sig likväl så, att förordning nr 1/2003 inte innehåller några bestämmelser om verkningarna av ett sådant beslut inom ramen för dessa två typer av talan.
- 58 I avsaknad av unionsbestämmelser på området som är materiellt (*ratione materiae*) eller tidsmässigt (*ratione temporis*) tillämpliga, ankommer det på varje medlemsstat att i sin interna rättsordning fastställa de processuella regler som gäller för en talan om ogiltighet av ett avtal eller ett beslut enligt artikel 101.2 FEUF, och för en talan om ersättning för en skada som orsakats av en överträdelse av artikel 101 FEUF, även i fråga om den bindande verkan av nationella konkurrensmyndigheters slutliga beslut inom ramen för sådana typer av talan, under förutsättning att principerna om likvärdighet och effektivitet iakttas (se, för ett liknande resonemang, dom av den 28 mars 2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, punkt 42).
- 59 De regler som gäller för sådana typer av talan som syftar till att säkerställa skyddet av de rättigheter som enskilda erhåller av unionsrättens direkta effekt får således inte vara mindre förmånliga än de som avser liknande talan som grundas på nationell rätt (likvärdighetsprincipen) och de får inte medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av unionsrätten (effektivitetsprincipen) (dom av den 28 mars 2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, punkt 43).
- 60 I synnerhet får de regler som avses i punkt 58 ovan inte undergräva en effektiv tillämpning av artiklarna 101 och 102 FEUF och hänsyn ska tas till särdragen i konkurrensrättsliga mål, vilka generellt sett kräver en komplicerad analys av de faktiska och ekonomiska omständigheterna (se, för ett liknande resonemang, dom av den 28 mars 2019, Cogeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, punkterna 44, 46 och 47).
- 61 Såsom generaladvokaten har påpekat i punkterna 91 och 92 i sitt förslag till avgörande, skulle det bli orimligt svårt att göra gällande skadeståndsanspråk som grundas på överträdelser av artikel 101.1 FEUF om konkurrensmyndighetens slutliga beslut inte tillmättes någon som helst betydelse i en civilrättslig skadeståndprocess eller i en process om fastställelse av att ett avtal eller ett beslut som är förbjudet enligt denna bestämmelse är ogiltigt.
- 62 För att säkerställa en effektiv tillämpning av artiklarna 101 och 102 FEUF, bland annat inom ramen för en talan om ogiltighet enligt artikel 101.2 FEUF eller en talan om skadestånd för överträdelser av konkurrensreglerna som väckts till följd av ett beslut av en nationell konkurrensmyndighet, vilket har varit föremål för en talan om ogiltigförklaring vid behöriga nationella domstolar men som bekräftats av dessa domstolar och således vunnit laga kraft och inte längre kan angripas med ordinära rättsmedel, ska myndighetens konstaterande av att det skett en överträdelse av konkurrenslagstiftningen anses styrka förekomsten av denna överträdelse, såvida inte svaranden kan bevisa motsatsen, i den mån överträdelsens art, samt dess materiella, personliga, tidsmässiga och territoriella räckvidd sammanfaller med den överträdelse som konstaterats i konkurrensmyndighetens beslut. Detta gäller i synnerhet när en sådan talan väckts vid domstolarna i samma medlemsstat som den där nämnda konkurrensmyndighet utövar sin behörighet.

- 63 Under dessa omständigheter kan det konstateras att inom ramen för en dylik talan ska en överträdelse av unionens konkurrensrätt som konstaterats i ett sådant beslut anses vara styrkt från sökandens sida till dess att motsatsen bevisats, vilket innebär att bevisbördan, såsom den definieras i artikel 2 i förordning nr 1/2003, övergår på svaranden, förutsatt att den överträdelse som är föremål för talan till sin art, samt sin materiella, personliga, tidsmässiga och territoriella räckvidd sammanfaller med den överträdelse som konstaterats i beslutet.
- 64 Det förhåller sig dessutom så, att för det fall att den överträdelse som konstaterats i konkurrensmyndighetens beslut och den överträdelse som är föremål för den aktuella talan endast delvis sammanfaller i fråga om upphovsman, art, rättsliga kvalificering, varaktighet och territoriell räckvidd, blir slutsatserna i detta beslut inte nödvändigtvis helt irrelevanta, utan de utgör, såsom generaladvokaten har påpekat i punkt 97 i sitt förslag till avgörande, ett indicium på förekomsten av de omständigheter som dessa slutsatser grundas på.
- 65 I förevarande fall ankommer det på den hänskjutande domstolen att pröva huruvida KN:s arvingar har visat att deras situation omfattas av tillämpningsområdet för 2001 och 2009 års beslut, och i synnerhet att de påstådda överträdelser som är föremål för den talan om ogiltighet och skadestånd som de väckt på grundval av dessa slutliga beslut sammanfaller i fråga om art, samt materiell, personlig, tidsmässig och territoriell räckvidd med de överträdelser som konstaterats i dessa beslut.
- 66 Om så inte är fallet och de överträdelser som konstaterades i dessa beslut endast i begränsad utsträckning sammanfaller med de överträdelser som gjorts gällande inom ramen för den talan som KN:s arvingar väckt, kan dessa beslut åberopas som indicier på förekomsten av de omständigheter som slutsatserna i besluten grundas på.
- 67 Mot bakgrund av det ovan anförda ska den första frågan besvaras enligt följande. Artikel 101 FEUF, såsom den har genomförts genom artikel 2 i förordning nr 1/2003 och tolkad mot bakgrund av effektivitetsprincipen, ska tolkas så, att en överträdelse av konkurrensrätten som konstaterats i ett beslut av en nationell konkurrensmyndighet, vilket har varit föremål för en talan om ogiltigförklaring vid behöriga nationella domstolar men som bekräftats av dessa domstolar och således vunnit laga kraft, ska anses styrkt från sökandens sida inom ramen för en talan om ogiltighet enligt artikel 101.2 FEUF och inom ramen för en skadeståndstalan till följd av en överträdelse av artikel 101 FEUF, till dess att motsatsen bevisats, med den innebörden att bevisbördan enligt nyssnämnda artikel 2 övergår på svaranden, förutsatt att den påstådda överträdelse som är föremål för talan till sin art, samt sin materiella, personliga, tidsmässiga och territoriella räckvidd sammanfaller med den överträdelse som konstaterats i beslutet.

Den andra frågan

- 68 Den hänskjutande domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida artikel 101 FEUF ska tolkas så, att i den mån en sökande lyckas styrka förekomsten av den överträdelse av artikel 101 FEUF som är föremål för vederbörandes talan om ogiltighet enligt artikel 101.2 FEUF, liksom dennes talan om ersättning för den skada som vederbörande har lidit till följd av denna överträdelse, är de avtal som är föremål för dessa talan och som strider mot artikel 101 FEUF ogiltiga i sin helhet.
- 69 I detta avseende ska det erinras om att enligt artikel 101.2 FEUF är avtal eller beslut som är förbjudna enligt denna artikel ogiltiga.

- 70 Denna ogiltighet, som var och en kan åberopa, är tvingande för domstolen så fort tillämpningsvillkoren för artikel 101.1 FEUF är uppfyllda och avtalet i fråga inte kan motivera ett undantag enligt artikel 101.3 FEUF. Eftersom den ogiltighet som avses i artikel 101.2 är av tvingande karaktär har ett avtal som är ogiltigt enligt denna bestämmelse ingen verkan mellan avtalsparterna och kan inte göras gällande gentemot tredje man. Denna ogiltighet kan dessutom beröra alla verkningar av avtalet eller beslutet, såväl bakåt som framåt i tiden (dom av den 20 september 2001, Courage och Crehan, C-453/99, EU:C:2001:465, punkt 22).
- 71 Den ogiltighet som följer av artikel 101.2 FEUF avser endast de avtalsvillkor som är oförenliga med artikel 101.1 FEUF. Följderna av denna ogiltighet för de resterande delarna av avtalet omfattas inte av unionsrätten. Den nationella domstolen ska bedöma dessa följder mot bakgrund av medlemsstatens interna rätt (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 december 1983, Société de vente de ciments et bétons de l'Est, 319/82, EU:C:1983:374, punkt 12).
- 72 Det ankommer på den nationella domstolen att med stöd av tillämplig nationell rätt bedöma räckvidden och följderna, för samtliga avtalsförbindelser, av en eventuell ogiltighet av vissa avtalsvillkor enligt artikel 101.2 FEUF (dom av den 18 december 1986, VAG France, 10/86, EU:C:1986:502, punkt 15).
- 73 Den ogiltighet som följer av artikel 101.2 FEUF gäller därmed endast delar av avtalet som är förbjudna enligt artikel 101.1 FEUF. Avtalet är ogiltigt i sin helhet endast för det fall att dessa delar inte kan särskiljas från avtalet i sig (se, för ett liknande resonemang, dom av den 28 februari 1991, Delimitis, C-234/89, EU:C:1991:91, punkt 40).
- 74 Mot bakgrund av det ovan anförda ska den andra frågan besvaras enligt följande. Artikel 101 FEUF ska tolkas så, att i den mån en sökande lyckas styrka förekomsten av den överträdelse av artikel 101 FEUF som är föremål för vederbörandes talan om ogiltighet enligt artikel 101.2 FEUF, liksom dennes talan om ersättning för den skada vederbörande har lidit till följd av denna överträdelse, ska den nationella domstolen dra samtliga slutsatser därav, och med stöd av artikel 101.2 FEUF i synnerhet slå fast att samtliga avtalsvillkor som är oförenliga med artikel 101.1 FEUF är ogiltiga, varvid det är endast för det fall att dessa villkor inte kan särskiljas från avtalet i sig som det ska anses ogiltigt i sin helhet.

Rättegångskostnader

- 75 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (första avdelningen) följande:

- 1) Artikel 101 FEUF, såsom den har genomförts genom artikel 2 i rådets förordning (EG) nr 1/2003 av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna [101 och 102 FEUF] och tolkad mot bakgrund av effektivitetsprincipen, ska tolkas så, att en överträdelse av konkurrensrätten som konstaterats i ett beslut av en nationell konkurrensmyndighet, vilket har varit föremål för en talan om ogiltigförklaring vid behöriga nationella domstolar men som bekräftats av dessa domstolar och således vunnit laga kraft, ska anses styrkt från sökandens sida inom**

ramen för en talan om ogiltighet enligt artikel 101.2 FEUF och inom ramen för en skadeståndstalan till följd av en överträdelse av artikel 101 FEUF, till dess att motsatsen bevisats, med den innebörden att bevisbördan enligt nyssnämnda artikel 2 övergår på svaranden, förutsatt att den påstådda överträdelse som är föremål för talan till sin art, samt sin materiella, personliga, tidsmässiga och territoriella räckvidd sammanfaller med den överträdelse som konstaterats i beslutet.

- 2) Artikel 101 FEUF ska tolkas så, att i den mån en sökande lyckas styrka förekomsten av den överträdelse av artikel 101 FEUF som är föremål för vederbörandes talan om ogiltighet enligt artikel 101.2 FEUF, liksom dennes talan om ersättning för den skada vederbörande har lidit till följd av denna överträdelse, ska den nationella domstolen dra samtliga slutsatser därav, och med stöd av artikel 101.2 FEUF i synnerhet slå fast att samtliga avtalsvillkor som är oförenliga med artikel 101.1 FEUF är ogiltiga, varvid det är endast för det fall att dessa villkor inte kan särskiljas från avtalet i sig som det ska anses ogiltigt i sin helhet.

Underskrifter